

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

АТРАШКЕВИЧ Євгенія Валеріївна

УДК 165.741:340.125 (410.1) (7/8)

**НЕОКЛАСИЧНИЙ ПРАГМАТИЗМ СЬЮЗАН ХААК
У СУЧАСНОМУ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОМУ
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність 12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор філософських наук, професор
РОЗОВА Тамара Вікторівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри філософії

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
КОЗЛОВСЬКИЙ Антон Антонович,
Національний транспортний університет,
завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права;

кандидат юридичних наук, доцент
ТРОФИМЕНКО Володимир Анатолійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри філософії

Захист відбудеться 2 липня 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 31 травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К.В. Горобець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розширення ідейно-теоретичної бази української філософсько-правової традиції є важливою передумовою вирішення практичних проблем на шляху до демократичних реформ. Необхідність входження України до європейського соціального простору спонукає до активного діалогу у колі сучасної правової науки. Цей процес відбувається шляхом формування нового законодавчого поля, удосконалення практики правозастосування, концептуального «перезавантаження» юридичної науки. Для забезпечення цих напрямів методологічним інструментарієм актуальним є філософсько-правове осмислення правової реальності України.

В умовах плюралізму ідей у всіх сферах буття сучасного глобалізованого світу для успішної інтеграції необхідно розвивати форми діалогу, що базуються не тільки на українському, але й на зарубіжному правовому досвіді. Однак можна констатувати брак уваги до англо-американської філософсько-правової традиції у вітчизняній юриспруденції, більшість представників якої є мало відомими українській юридичній спільноті. Утім, оригінальні концепції, що утворюють методологічний фундамент англо-американської юриспруденції, дозволяють створити нові рівні філософсько-правової рефлексії, релевантні проблемам вітчизняної юриспруденції. Чільне місце в англо-американській філософсько-правовій традиції посідає прагматизм, який є світоглядною основою філософії права США. Слід зазначити, що прагматизм більшою мірою зорієнтований на реальне правове життя, ніж на політичні та правові теорії, що зумовлює практичну необхідність вирівняти дисбаланс між правовою реальністю і формами її осмислення. Саме залучення до українського філософсько-правового дискурсу концепції неокласичного прагматизму С. Хаак надає таку можливість. Репрезентативність кола інтересів разом із оригінальністю концепції неокласичного прагматизму С. Хаак дозволяє суттєво доповнити уявлення про прагматистський сегмент філософсько-правової культури й розширити ідейно-теоретичний базис української філософсько-правової традиції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дослідження виконано в рамках науково-дослідної теми Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» (державний реєстраційний номер 011U000671) на 2011–2015 рр. та плану науково-дослідної роботи кафедри філософії, що здійснює розроблення наукової теми «Філософські, соціальні і логіко-методологічні аспекти права».

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є аналіз методологічних та прикладних аспектів неокласичного прагматизму

С. Хаак як частини сучасного англо-американського філософсько-правового дискурсу.

Для досягнення встановленої мети були визначені такі задачі:

проаналізувати сучасний стан англо-американської філософсько-правової думки як дискурсивний контекст концептуалізації права у поглядах С. Хаак;

визначити роль та актуальність традиції правового прагматизму в англо-американській філософсько-правовій думці у її взаємодії з юридичною практикою як основу філософсько-правового світогляду С.Хаак;

проаналізувати основні тенденції розвитку англо-американської філософсько-правової думки в контексті прагматистської методологічної установки, а також рецепцію цієї установки правовим прагматизмом в інтерпретації С. Хаак;

охарактеризувати лінії ідейно-теоретичної комунікації класичного прагматизму, зокрема Ч. Пірса та В. Джеймса, та правового прагматизму О.В. Холмса з неопрагматистськими напрямками в сучасній філософії права та визначити їхній вплив на становлення концепції С. Хаак;

дослідити історичну логіку трансформації практики правозастосування та прикладного теоретизування в англосаксонській правовій системі як філософсько-правового поля формування концепції С.Хаак;

виокремити та проаналізувати основні зони тематичних інтересів С. Хаак у процесі практичного застосування концепції неокласичного правового прагматизму;

докладно експлікувати тезу С. Хаак про складність взаємодії філософії і права, науки і права, теорії і практики, а також іманентні проблеми кожної з цих сфер соціально-правової реальності, та виявити можливості подолання апорій сучасного філософсько-правового дискурсу;

визначити місце та значимість теоретичного доробку С. Хаак у вигляді неокласичного прагматизму в сучасному англо-американському філософсько-правовому дискурсі, оцінити його евристичну цінність.

Об'єкт дослідження – неокласичний прагматизм у сучасній англо-американській філософії права.

Предмет дослідження – неокласичний прагматизм Сьюзан Хаак у сучасному англо-американському філософсько-правовому дискурсі.

Методи дослідження. Методологічну базу дослідження складає низка загальних та спеціальних методів, що допомагали досліджувати об'єкт і розкривати зміст предмета дослідження. Так, метод *історизму* застосовувався у першому розділі роботи при дослідженні загальнофілософських та філософсько-правових текстів С. Хаак з метою їх упорядкування й тематизації; *deskriptivний* – для пропедевтичної презентації методологічних підходів та теоретичних напрямів англо-американської історіографії з питань філософії права; *порівняльний* – при зіставленні виокремлених за допомогою типологічного методу підходів

та напрямів, пов'язаних із філософсько-правовою проблематикою, а також для характеристики специфіки цих підходів у англосаксонській, континентальній та вітчизняній парадигмах філософсько-правового мислення; *структурно-аналітичний* – для дослідження внутрішнього змісту різних концептуальних та методологічних підходів і забезпечення можливості виявлення ідейно-теоретичних установок, що лежать в основі авторських концепцій; *метод системного аналізу* – для розгляду правової реальності як складної цілості в її практично-юридичному, філософсько-правовому й соціально-комунікативному аспектах; *метод емпіричного та логічного дискурс-аналізу* – у процесі розгляду комплексу англо-американської науково-теоретичної та філософської літератури, присвяченої філософсько-правовій проблематиці як єдиного метатексту для виявлення його іманентної структури, метасемантичних зв'язків та зовнішньо-інтерпретаційного потенціалу; *метод інтраконтекстуального аналізу (культурно-антропологічного занурення)* – з метою досягнення максимальної об'єктивності при структурній характеристиці та змістовій оцінці зовнішньо-культурного для української філософсько-правової традиції англо-американського філософсько-теоретичного досвіду. У роботі використані також загальнонаукові методи теоретичного дослідження: *абстрагування, аналіз, синтез, індукція та дедукція*. На формування теоретико-методологічної бази дослідження справила вплив традиція вітчизняної філософсько-правової думки.

Теоретична основа дослідження. Біля витоків правового прагматизму стояли Ч. Пірс, В. Джеймс, Дж. Дьюї, Дж. Г. Мід, Ф. К. С. Шіллер. Спеціальну філософсько-правову проблематику з позицій прагматизму розробляли О. В. Холмс, Б. Кардозо, згодом Р. Паунд, К. Ллевеллін. Саме ці автори вплинули на формування філософсько-правового світогляду С. Хаак. В українській історіографії філософсько-правового спрямування прагматизм досліджувався здебільшого в межах більш загальної характеристики напрямів англо-американської правової думки. Серед таких дослідників варто назвати В. Бачиніна, О. Бандуру, І. Бутову, О. Данильяна, В. Забігайла, А. Козловського, М. Козюбру, В. Колесника, В. Копотя, М. Костицького, Є. Причепія, Т. Розову, В. Скибу, В. Титова, Ю. Шемшученка та ін. Окремі аспекти епістемології, правового прагматизму та можливостей інкорпорації їх теоретичних положень в українську науку та правову культуру розглядаються в працях Є. Бурлая, В. Братасюка, О. Івакіна, С. Максимова, Ю. Оборотова, Т. Пашука, Л. Удовики, М. Олексюка, О. Сердюка, Б. Малишева, В. Ковальчука, О. Юрчука, С. Кравченка та ін.

Оцінюючи ступінь вивченості феномена правового прагматизму у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, варто відзначити недостатнє висвітлення розмаїття підходів та позицій. Саме тому є потреба у дослідженні численних праць С. Хаак, у яких прагматизм загальнофілософський і правовий, названий авторкою неокласичним,

постає у реконструйованій та «очищеній» від пізніших масових і довільних інтерпретацій формі.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що робота є першим в українській науці комплексним дослідженням філософсько-правових аспектів оригінальної авторської концепції неокласичного прагматизму С. Хаак. У процесі дослідження отримані такі результати, що мають наукову новизну:

уперше:

здійснено інтраконтекстуальний підхід на основі методу культурно-антропологічного занурення в контекст іншої культури для максимального висвітлення філософсько-правової концепції С.Хаак, що дозволило розкрити перспективи інкорпорації методології неокласичного прагматизму до сучасного українського філософсько-правового дискурсу;

виявлено та класифіковано основні зони тематичних інтересів С. Хаак: динаміка семантичного наповнення правових концептів; багатовимірність правових систем, що включені до масиву соціальних взаємодій; адаптація цих систем до соціокультурної реальності; роль епістемології, логіки та науково-методологічного інструментарію у розвитку правової культури;

проаналізовано гострополемічний характер філософсько-правового дискурсу в рамках англо-американської традиції суспільної думки й розмаїтість проблем загальнотеоретичного, аксіологічного, епістемологічного, етичного характеру, що їх порушує у філософії права американська правова реальність, виявлено розбіжності в їх трактуванні порівняно з континентальною філософсько-правовою традицією;

продемонстровано перспективність концепції неокласичного прагматизму як теоретико-аналітичного підходу до розв'язання актуальних проблем сучасної правової реальності в Україні, що зумовлена його орієнтацією на реалії правового життя та методологію правового мислення у розв'язанні конкретних юридичних ситуацій;

удосконалено:

класифікацію та типологію методологічних підходів і теоретичних напрямів у англо-американській філософсько-правовій думці, зокрема, уточнено зв'язки неокласичного прагматизму із іншими напрямками філософії права;

значення для англо-американської правової думки проблеми взаємостосунків між теорією права, наукою як *science* та філософією права, епістемологічної проблематики в неопрагматистській та неокласичній прагматистській парадигмах;

класифікацію та типологію правових систем в умовах сучасного глобалізованого та мультикультурного світу, ієрархію стосунків між різними рівнями цієї класифікації;

набули подальшого розвитку:

дослідження ролі культурно-історичних чинників розвитку філософсько-правової думки в межах прагматистської парадигми;

аналіз методологічного протистояння кантіансько-гегелівської, позитивістської та прагматистської традицій мислення в контексті філософсько-правової проблематики.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – для розширення методологічної бази української філософсько-правової традиції за рахунок донині мало вивченого напрямку – неокласичного прагматизму; правореалізаційній діяльності – для оптимізації функціонування правових інститутів Української держави, правова система якої формується під відчутним впливом західної, зокрема англо-американської, правової реальності; навчальному процесі – для підготовки підручників та навчальних посібників, а також викладання курсів «Філософія», «Філософія права», «Теорія держави і права», «Проблеми теорії держави і права», запровадження спеціального курсу «Сучасний англо-американський філософсько-правовий дискурс».

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювалися на засіданнях кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія», а також на: Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права, «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.); восьмому Міжнародному «круглому столі» «Антропология права: философский та юридический виміри (стан, проблеми, перспективи)» (м. Львів, 7–8 грудня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн» (м. Запоріжжя, 26–27 грудня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 16–17 жовтня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства» (м. Херсон, 15–16 квітня 2016 року) та ін.

Публікації. Основні положення дослідження відображено у 6 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, у тому числі одній зарубіжній, і 10 інших публікаціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 233 сторінки, з них 27 сторінок – список використаних джерел, який містить 269 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обгрунтовано актуальність і наукову новизну теми дослідження, зазначається її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, проаналізовано методологічні основи. Охарактеризовано теоретичне і практичне значення одержаних результатів, викладено відомості про апробацію та публікації основних положень і висновків дослідження.

У **першому розділі «Формування та функціонування прагматистського філософсько-правового дискурсу як джерело синтезу теоретико-правової проблематики в поглядах С. Хаак»**, що складається з трьох підрозділів, охарактеризовано актуальні для англо-американської правової системи філософсько-правові концепції як основу формування неокласичного прагматизму С. Хаак.

У **підрозділі 1.1. «Сучасна англо-американська філософсько-правова думка як дискурсивний контекст концептуалізації права у поглядах С. Хаак»** уточнюється статус філософії права в англо-американській традиції як частини теоретико-правового дискурсу, що, по-перше, ускладнює її сприйняття вітчизняними філософами права, які обстоюють її самостійний характер щодо теорії права, а, по-друге, перешкоджає розмежуванню теорії права (*legal theory*) та філософії права (*philosophy of law*) у західній літературі. У зв'язку з відсутністю чітких критеріїв класифікації (зокрема, з позицій прагматизму) обгрунтовується необхідність розглянути розвиток англо-американської філософсько-правової думки зсередини дискурсу, інтраконтекстуально, що дозволяє зафіксувати методологічну мотивацію С. Хаак як його позитивного критика. Доведено, що, незважаючи на спроби класифікації дискурсу й виокремлення таких напрямів філософсько-правової думки як аналітична юриспруденція, соціологічна (функціональна) юриспруденція, теорія суспільного права і справедливості, аналітична, нормативна, емпірична (соціально-правова), критична юриспруденція, всі типологічні критерії залишаються розмитими, а в юридичній практиці застосовуються лише окремі елементи цих тенденцій, через що локальний характер західних правових систем виявляється перепорою на шляху осмислення нової глобальної стратегічної ситуації у «всесвіті права» (О.В. Холмс). Так, аналітична юриспруденція наголошує на обмеженості можливостей застосування категорій аналізу, емпірична – пропонує надто спрощені моделі правових рецепцій, нормативна – зберігає універсалістську установку й фактично відмовляється від зустрічі з новими методологічними викликами з позицій культурного релятивізму. Отже, теорія права, що упродовж XX століття формувалася під знаком локалізації та регіоналізації правової проблематики й ухилу до юридичного формалізму та юридичного позитивізму, нині має доволі обмежений потенціал. Показано, що спроби внутрішньо-корпоративної ревізії поглядів «стовпів» англо-американської філософії права не можна вважати вдалим, тому є необхідність

у формулюванні нового ширшого підходу до філософсько-правових проблем.

Підрозділ 1.2. «Правовий прагматизм у англо-американській філософсько-правовій думці: проблеми формування та взаємодії з юридичною практикою» присвячений специфіці правового прагматизму в англо-американській суспільній думці в контексті розвитку теоретичних засад і застосування його засадничих установок в юридичній практиці. Неоднозначність оцінки евристичних можливостей прагматизму самими правовими прагматистами (Р. Познер, Р. Рорті та ін.) призводила до відмови від критеріїв науковості й навіть від теоретизування взагалі; водночас правовий прагматизм інкорпорувався юристами в практику, яка багато в чому керувалася кантіанськими концепціями права, що позначилося на поступовій деактуалізації прагматистського підходу, оскільки, незважаючи на те, що прагматистська парадигма має спільні риси з кантіанською, притаманні прагматизму антифундаменталізм та антидогматизм (В. Джеймс), епістемологічний консеквенціалізм (В. Джеймс, Ч. Пірс), емерджентний еволюціонізм (В. Джеймс, Д. Дьюї), матеріалізований раціоналізм (Ч. Пірс, Р. Рорті, Ю. Рочберг-Холтон), соціологічний перспективізм (Ч. Пірс, Дж. Г. Мід), політичний прогресизм (пізній В. Джеймс, Д. Дьюї, Р. Познер, Р. Рорті, К. Вест) провокують конфлікт між теорією правового прагматизму і «замармуровілою», теократичною, самоцензурованою (Р. Познер) правовою системою США. Ситуація обтяжується численними спробами ревізії класичного прагматизму (зокрема, правового – за версією О.В. Холмса) і розділенням цієї течії на велику кількість авторських концепцій (Р. Познер, Р. Рорті, С. Фіш, К. Санстін, Д. Паттерсон та ін.), що потребує пошуку нових стратегій теоретичного осмислення філософсько-правової проблематики.

У **підрозділі 1.3. «Рецепція філософсько-правового прагматизму в інтерпретації С. Хаак»** аналізується природа методологічних проблем, властивих правовому прагматизму. Дослідниця доводить, що ці проблеми великою мірою зумовлені не слабкістю прагматистської установки Ч. Пірса, В. Джеймса, Д. Дьюї, Дж. Г. Міда, О.В. Холмса, праці яких відзначаються відмовою від догматизму та дихотомій, прихильним ставленням до еволюціоністської парадигми, а тим, що нині під назвою прагматизму часто фігурують антифілософські ідеї, дуже далекі від класичної прагматистської традиції, що загалом можуть характеризуватися як вульгаризація прагматистської установки. Відмова від теоретизування, антиконцептуалізм, еклектизм, релятивізм, епістемологічний нігілізм, і, зрештою – «антиюридизм», ставить під сумнів правомірність існування філософії права. До прихильників таких ідей авторка відносить Ф.К.С. Шіллера, Р. Рорті, П. Черчленда, С. Стіча, Р. Брендона, Д. Фарбера, Д. Паттерсона, Р. Познера, С. Фіша, В.Дж. Уївера та багатьох інших. Натомість пропонується звернутися безпосередньо до класиків прагматизму, передовсім Ч. Пірса і його концепції критичного здорового глузду, «наукової метафізики», О.В. Холмса, котрий у всіх своїх працях

завжди виступав як прагматист і за стилем, і за змістом мислення. Доведено, що С. Хаак розробляє свій «неокласичний правовий прагматизм» на основі синтезу класичної прагматистської методології та еkleктичної правової теорії «розмаїтого і гнучкого», лібералізованого теоретичного осмислення права. Стрижнем її концепції є множинність правових систем, включених у величезний масив соціальних взаємодій у правовій сфері; еволюція та адаптація цих систем; складні взаємостосунки між правом, мораллю й суспільством; роль епістемології та логіки у сфері права.

У другому розділі **«Взаємодія соціокультурної реальності та правової практики у філософсько-правових поглядах С. Хаак»**, який містить три підрозділи, простежуються погляди дослідниці на природу правових систем і характер їх взаємозв'язків із соціальними, економічними, культурними сферами життя.

У підрозділі 2.1. **«Семіотично-прагматичний аспект ідеї розвитку в американській філософії права»** розкривається потенціал семіології Ч. Пірса та його концепції постійного зростання значення як теоретичної основи підтримки правових процедур і рішень, що вплинуло на формування філософсько-правової концепції С.Хаак. Дослідницею критично проаналізовані погляди постнекласичних і постмодерністських авторів (П. Фейєрабенда, Р. Рорті, Д. Девідсона, Дж. Остіна, П. Стросона, В. Роузбума), схильних релятивізувати зміст категорій, не враховуючи їх історико-культурний анамнез. Зазначено, що правові поняття суттєво змінюються: вони набувають нових відтінків змісту або зберігають свою «конотативну історію», адаптуючись до постійно змінюваних обставин, що добре усвідомлювали Ч. Пірс, О.В. Холмс, Дж. Дьюї, Дж.Г. Мід. На основі детального розгляду історії розв'язання полемічних прикладів застосування норм конституційного права (Першої поправки до Конституції США) і мотивації судових рішень та коментарів суддів Верховного Суду США С. Хаак констатує наявність об'єктивної семантичної еволюції понять, щодо яких слід дотримуватися «термінологічної етики», без якої неможливо забезпечити баланс між звичаєвим правом і формалістикою римського та канонічного права.

У підрозділі 2.2. **«Історико-еволюційний підхід до розуміння філософії права і питання типології правових систем у неокласичній прагматистській парадигмі С.Хаак»** правові системи розглядаються як складні культурні феномени. Дослідниця акцентує увагу на тезі Ч. Пірса, згідно з якою «поняття і люди взаємно навчають одне одного». Вона ретельно аналізує зв'язок між семіологією права та його соціокультурними контекстами, оскільки і семіосфера, і суспільно-правові відносини разом з їх рефлексією в юридичній практиці є результатом еволюції. С. Хаак розвиває плідну ідею О.В. Холмса про право як продукт культурного розвитку. Численними прикладами з історії правових систем та окремими конкретними судовими справами дослідниця обґрунтовує свої тези про необхідність виходу еволюційного бачення за межі англосаксонської правової традиції

й екстраполяції його на сферу міжнародного права; про культурну специфіку правових систем та їх локалізацію у просторово-часовому континуумі суспільного буття; про плюральність всесвіту права, багатство форм і розмаїтість структур універсуму правових систем. Розкривається методика опрацювання С. Хаак досвіду її класичних попередників. Наприклад, метафізичні ідеї плюралістичного всесвіту В. Джеймса або сінехізму Ч. Пірса вона намагається пристосувати до розв'язання проблем теоретико-правового дискурсу, що дозволяє окреслити загальну картину правових систем, яка включає національні правові системи та систему міжнародного права; «прелегаліні», або протоправові системи; субправові, систему «неправових порядків або традицій», паракравових кодексів поведінки, об'єднаних поняттям права як «кластер-концепту». Зазначено, що «м'яка методологія», яку використовує С. Хаак, балансує на межі між класичним сциєнтизмом і постмодерністським хаософізмом, що робить необхідним спеціальний розгляд критеріїв науковості.

У *підрозділі 2.3. «Проблема інкорпорації принципу сциєнтизму правовими системами у прагматистській інтерпретації С. Хаак»* міститься синопсис поглядів С. Хаак на проблему конвергенції практичних правових підходів і загальнофілософського та науково-теоретичного фундаменту права. Ця проблема розглядається на основі тези про функціональну гомологію процесів судового розгляду і науково-дослідної діяльності, що дозволяє порушувати питання про сумісність методологій науки і права, а відтак – і про «позитивно-науковий», сциєнтичний статус права та правознавства. Констатується, що в результаті взаємодії науки та права виникає низка глибоких суперечностей між цілями та цінностями наукових досліджень, зумовлених конфліктом між природою наукового пізнання і правовою культурою. Доведено, що С. Хаак часто виступає прихильником загальної концепції «природного права» в його логоцентричному варіанті, а оцінка нею пізнавальних можливостей науки загалом відповідає некласичній філософській парадигмі.

Третій розділ «Епістемологічні аспекти філософсько-правових поглядів С. Хаак» охоплює три підрозділи і містить аналіз проблем правопізнання з позицій неокласичного прагматизму в умовах сучасних реалій правової культури.

У *підрозділі 3.1. «Актуальність епістемологічного дискурсу в загальнофілософських поглядах С. Хаак»* аналізуються внутрішні проблеми гносеології науки у зв'язку з можливістю застосування наукової методології у сфері права. Наголошується на епістемологічному, а не гносеологічному аспекті правопізнання. Встановлено, що критерії об'єктивності та безсторонності науково-пізнавального процесу все більше розмиваються через зростання залежності науки від інших соціокультурних підсистем, що позначається і на методології права, перенасиченій постнекласичними й постмодерністськими інтенціями філософування (наприклад, концепція «зречення істини» С. Стіча, релятивізм Д. Хіл,

софістична епістемологія Р. Порті тощо). С. Хаак критикує ці новітні підходи з використанням поняття фальшивої аргументації Ч. Пірса й наполягає на необхідності відродження епістемологічних імперативів, «наукової установки» мислення та принципів інтелектуальної чесності (*integrity*) і відкритої кооперації науковців (*sharing*). С. Хаак підтримує й розвиває розроблені філософом науки М. Поланьї концепцію особистісного знання, принцип орієнтації правосуддя на інтелектуальну пристрасть. Нагальною проблемою збалансованого розвитку суспільства, що потребує розв'язання, С. Хаак вважає конфлікт між вимогою дотримання засад «внутрішньо-особистісного об'єктивізму» («справедливості» у правовому вимірі) і релятивізмом соціально-комунікативних процесів між суб'єктами права.

Підрозділ 3.2. «Проблема сумісності принципу змагальності в англо-американській правовій традиції з епістемологічним імперативом С. Хаак» присвячений аналізу однієї з головних рис англо-американської традиції з точки зору її правопізнавальних можливостей. Змагальна система правосуддя, що ґрунтується на підміні поняття істини (*truth*) «критерієм доведеності» (*proof*), імпліцитно містить у собі епістемологічний нігілізм, що породжує сумніви щодо її ефективності. Це зумовлено, передовсім, тим, що епістемологія має по суті універсальний вимір і спрямована на розробку універсальних підходів, а доказове право, як і право загалом, варіюється залежно від просторового, часового, культурного, соціального, конкретно-ситуативного контекстів. Крім того, існує проблема сумісності методологічних принципів: дослідник в ідеалі прагне встановити істину, а правник використовує систему аргументів на захист тієї чи іншої сторони у правовому процесі; дослідження забезпечується формально-логічним інструментарієм та об'єктивованим досвідом, а правовий процес спрямований на ухвалення справедливого рішення, що породжує велику кількість апорій знання, а тому формує конфлікт епістемологічних і неепістемологічних цінностей, що відіграють основну роль у мотивації ухвал присяжних. Доведено, що ані утилітаристська інклюзивна стратегія доказового права Є. Бентама, ані ексклюзивні приписи федеральних правил США про докази щодо можливості відхилення навіть релевантних свідчень на формальних підставах, не можуть достатньою мірою забезпечити встановлення істини, а відтак – і справедливості. С. Хаак пропонує власну теорію обґрунтування під назвою «фаундгерентизм» (*foundherentism*), що враховує позитивні аспекти двох начебто протилежних підходів – фундаціоналізму, або епістемологічного фундаменталізму з його належним ставленням до значення досвіду в пізнавальному процесі, та когерентизму з його увагою до необхідності взаємної узгодженості переконань і доказів.

У **підрозділі 3.3. «Роль формальної логіки як епістемологічного механізму сцієнтизації права у філософсько-правовій концепції С. Хаак»** досліджується ставлення С. Хаак до новітніх трендів у правовій думці, передовсім «нової школи доказового права» (*new evidence scholarship*) з її розгалуженнями (деонтичною логікою, математично-правовою

логікою, теорією нормативної системи права, «автоматизованою системою правової аргументації»), закріпленої в традиційних підходах англо-американських процесуалістів і концепції «логіки права» К. Ленгделла. Дослідниця пов'язує цей надмірний формалізм з історією філософії ХХ ст., коли логічний позитивізм Віденського гуртка знецінив більшу частину традиційної філософії як беззмстовну з огляду на її когнітивний потенціал і сформулював «суху остачу» філософської проблематики як «логіку науки». Згодом і прихильники індуктивізму (Г. Рейхенбах, Р. Карнап, К.Г. Гемпель), і дедуктивісти (К. Поппер) зосередилися виключно на вузьких формально-логічних підходах. Відштовхуючись від логіки Г. Фреге, правові неопозитивісти розробляють моделі символічного аналізу правових концептів (І. Таммело), математизовані алгоритми опису правових систем (К. Алчуррон та Є. Булигін), але через семантичну нечіткість ключових правових понять і складність формальної фіксації культурно-історичного континууму правових систем практичної цінності такі пропозиції не мають. Не дає бажаних результатів і аргументація за аналогією, прихильники якої в теорії й особливо практиці права – інтуїтивісти (Ч. Фрід), скептики, помірковані раціоналісти (С. Брюер, М. Голдінг) – не ознайомлені достеменно з поняттям абдукції в логіці Ч. Пірса й підмінюють раціоналізм формалізмом. Показано, що аналіз С. Хаак розкриває проблему об'єктивної несумісності «науки логіки» і права, права і науки загалом, але дозволяє компенсувати її використанням логічного апарату як допоміжного засобу. Після врахування культурно-історичних чинників структурної еволюції правових систем та семантичної еволюції правових понять дослідниця, слідом за О.В. Холмсом, вважає ознакою здоров'я правової системи сприяти згладжуванню неминучих проявів соціального напруження.

ВИСНОВКИ

У дисертації поставлено та вирішено актуальну наукову задачу: аналіз методологічних та прикладних аспектів неокласичного прагматизму С. Хаак як частини сучасного англо-американського філософсько-правового дискурсу. Основні підсумки дослідження виражені у такому:

1. Притаманні пострадянській філософії права переважно класична й посткласична теоретичні установки не сприяють активній комунікації з прагматистською англо-американською традицією, тому поглиблювати вивчення прагматистського філософсько-правового стилю мислення краще у його власному контексті. Первинний інтраконтекстуальний аналіз доводить, що більшість методологічних підходів – аналітичної, емпіричної та особливо нормативної юриспруденції – мають менше зв'язків із прагматистською установкою, ніж це уявляється зазвичай, і розвиваються загалом у руслі внутрішньо-корпоративної перебудови (від Г. Харта до Б. Таманахи, від Дж. Ролза до Т. Погге, від Є. Бентама до П. Сінгера тощо). Ідея плюралізму думок виявляє певні ризики або методологічного

роздрібнення та впадіння в спрощений еклектизм, або ж методологічного скепсису (Р. Рорті). В умовах протистояння універсалізму і культурного релятивізму поступово зароджується розуміння необхідності інтегрального підходу. Але через певний дефіцит теорії, зумовлений юридично-позитивістською приземленістю більшості сучасних концепцій, виникає потреба в переосмисленні ефективності використання прагматистської філософсько-правової парадигми.

2. Правовий прагматизм після його засновників, О.В. Холмса та Б. Кардозо, котрі ставили завдання саму філософсько-теоретичну прагматистську парадигму використати на практиці, перетворився на досить аморфну, еклектичну систему поглядів, що характеризується недостатньою орієнтацією теоретиків права на розмаїття ідей класиків прагматизму. Останні ж, з одного боку, поділяли з кантіанством принципи універсалізму знання, а, з іншого, радикально з ним розходилися. Вони схилились до філософського антифундаменталізму та антидогматизму (В. Джеймс), епістемологічного консеквенціалізму (В. Джеймс, Ч. Пірс), емерджентного еволюціонізму (В. Джеймс, Д. Дьюї), матеріалізованого раціоналізму (Ч. Пірс, Р. Рорті, Ю. Рочберг-Холтон), соціологічного перспективізму (Ч. Пірс, Дж. Г. Мід), політичного прогресизму (пізній В. Джеймс, Д. Дьюї, Р. Познер, Р. Рорті, К. Вест). Тому Р. Рорті, Р. Познер, Р. Дворкін, С. Фіш, О. Паттерсон, К. Санстін та ін. (окрім нечисленних послідовників соціологізму Ю. Габермаса) загалом скептично оцінюють його евристичний та практичний потенціал і пропонують теоретичні моделі у начебто неопрагматистському дусі. Ці моделі характеризуються невизначеністю, послабленням логічної дисципліни мислення, селективністю в застосуванні елементів прагматистської парадигми. Тому пошук принципів, інтерпретованих у прагматистській парадигмі, та логічного апарату, що узгоджувався б з вимогами емерджентного детермінізму, залишається одним із основних питань у порядку денному правового прагматизму, а основною проблемою його теорії та практики і донині є неузгодженість між теоретичною експансією прагматистського дискурсу у сферу правової реальності і намаганнями юристів-практиків адаптувати філософію прагматизму.

3. Найгострішим критиком сучасного правового прагматизму виступає С. Хаак, пояснюючи методологічну плутанину й довільність використання теоретичної спадщини класичного прагматизму тим, що останній, відмовляючись від догматизму й наголошуючи на «експериментальному еволюціонізмі», презентував себе не як замкнену теоретичну систему, а як метод осмислення нової ситуації в культурній та соціальній реальності, що породило чимало розбіжностей між видатними представниками цього напрямку філософування. Невизначеність критеріїв призвела до надто широкого трактування самого поняття «прагматизму», його завдань та методології – від релятивістського «гуманізму» Ф.К.С. Шіллера до квазіпостмодерністського «неопрагматизму» Р. Рорті. Більшість новітніх інтерпретацій прагматистського підходу таких авторів як

Р. Познер, С. Фіш, П. Черчленд, Р. Брендом, Д. Фарбер, К.В. Ханціс, Д. Паттерсон, С.Д. Сміт, Р. Уорнер, Д. Лубан, М.Дж. Ліф, В.Дж. Уївер та ін., ґрунтуються на упередженості щодо можливостей осмислення фундаментальної філософської проблеми істини. Це дає С. Хаак підстави характеризувати більшість сучасних авторських інтерпретацій прагматизму не як неопрагматистські по суті, а постпрагматистські й навіть антипрагматистські. У зв'язку з цим, на думку С. Хаак, необхідно повернутися до витоків класичного прагматизму з його чіткою установкою на сцієнтизм та раціоналізм.

4. Інституціоналізація права як сфери адекватного знання про контексти життєвого простору, за концепцією С.Хаак, неможлива без підтримки правових процедур та рішень, збагачених ознаками науковості у формі формально-логічних та раціоналізованих алгоритмів розв'язання правових проблем і прийняття правових рішень. Для цього необхідно забезпечувати процес сцієнтизації комплексом ідей, що мають потенціал перетворення на діючу правову теорію. Зокрема, – це семіологія Ч. Пірса і досвід її практичного застосування в правовому контексті О.В. Холмсом, стрижнем якої є концепція постійного зростання значення. Прагматичне значення базується на коректному застосування понять до того чи іншого фрагменту реальності, інакше будь-які диспути навколо понять, навіть фундаментальних, у стилі постнекласичних і постмодерністських авторів (П. Фейєрабенда, Р. Рорті, а також Д. Девідсона, Дж. Остіна, П. Стросона чи В. Роузбума та ін.), втрачають сенс та зміст. Особливої ваги ця теза набуває при переході до таких сфер культури як право.

5. Принцип еволюціонізму і спонтанного зростання є одним із наріжних каменів класичного прагматизму, який С. Хаак закладає в основу власної неопрагматистської концепції. Застосовуючи еволюціоністський підхід до правової сфери і філософсько-правової методології, дослідниця розглядає право передовсім як складну органічну систему культурних практик, які характеризуються не лише еволюційною лінійністю та повільною поступовістю, а й історичною спонтанністю. Усім правовим системам притаманні і спонтанно-еволюційні, і конструктивістсько-концептуальні процеси, взаємне переплетіння яких містить значний евристичний потенціал, котрий необхідно розкривати за допомогою методології. Розмаїтість правових систем і складність стосунків між ними можна прояснити шляхом застосування регулятивного принципу сінехізму Ч. Пірса, завдяки якому С. Хаак пропонує схему класифікації правових феноменів, що розподіляються на три великі групи, які включають у себе доправові («прелегальні») або протоправові, квазіправові, правові, постправові та субправові елементи. Лабільність правових систем і засобів їх розуміння та класифікації зумовлює постійну змінюваність як понятійно-категоріального апарату права, так й історії правових систем, а це диктує особливу відповідальність за оцінювання сучасного стану правової культури як у національних правових системах, так й на глобальному рівні.

6. Актуальною проблемою сучасної філософії права С. Хаак вважає визначення наукового статусу юриспруденції та правової діяльності. Функціональна гомологія процесів судового розгляду і науково-дослідної діяльності дозволяє порушувати питання про методологічну близькість науки та права й сумісність їхніх методологій. Водночас категорія істини, без якої неможливо обговорювати критерії науковості, перетворюється на джерело понятійного конфлікту, оскільки існує низка принципових розходжень між природою наукового пізнання і правовою культурою, насиченою політичними, соціальними та культурно-психологічними змістами. Наука, за С. Хаак, спирається на епістемологію як специфічну сферу взаємин між об'єктом пізнання і структурою знання й пізнавального процесу. Дослідниця виявляє фундаментальні суперечності між об'єктивно-дослідницьким характером науки і змагальним принципом правової культури. У зв'язку з «агресивним втручанням» соціокультурних чинників у проблематику правової істини необхідно не лише визначити важливі зони соціальних та політичних інтересів і методологічні можливості задоволення цих інтересів, а й стимулювати тенденції взаємодії сфер права і науки.

7. Епістемологічна проблематика суттєвою мірою деактуалізується, новітніми трендами в постнекласичній та постмодерністській парадигмі філософування. Ця парадигма неминуче переноситься і на сферу права, яке нездатне забезпечувати захист принципів справедливості без звернення до фундаментальної категорії – істини. Оскільки реальна практика наукової діяльності перетинається з реальною практикою правової діяльності, епістемологічну проблематику, за концепцією С. Хаак, необхідно перевести в площину «епістемологічної етики». Оскільки нинішня наука вже давно перетворилася на явище, глибоко вкорінене в соціумі, ґносеологічні цінності спираються не тільки на об'єктивні вимоги дослідницького процесу, а й на моральні якості – чесність (*honesty, integrity*) в сенсі поваги до фактів і готовність до «спільного користування» (*sharing*) ними. Процеси виявлення істини у правовому полі сумірні з процесами науково-дослідної діяльності, в обох набуває все більшої ваги морально-особистісний чинник, що проявляється у формі *інтелектуальної пристрасності*. Конфлікт між вимогою дотримання засад «внутрішньо-особистісного об'єктивізму» («справедливості» у правовому вимірі) і релятивізмом соціально-комунікативних процесів між суб'єктами права можна розв'язати шляхом дотримання принципу «пристрасної об'єктивності». Лише за умови відповідності моральному імперативу набувають реального сенсу сцієнтичні інструменти епістемологічного дискурсу правової сфери.

8. Філософсько-правове обґрунтування права в епістемологічному аспекті згідно з неопрагматистською установкою С. Хаак необхідно формулювати на підставі аналізу соціокультурної та політико-економічної природи правової реальності, яка відбивається в конкретній судочинній практиці. Але прийнятий у теорії права принцип доказовості неможливо вважати рівноцінною заміною принципу прагнення істини, проголошеного

засновником прагматизму Ч. Пірсом, а перетворення інструментарію загальної епістемології на прикладну епістемологію як засіб виявлення істини у правовому контексті ускладнюється через притаманні правовим системам протиріччя між універсальним виміром епістемології і конкретно-ситуативним характером доказового права.

9. Епістемологічний імператив С. Хаак будується щонайменше на двох основних вимогах – повноті і вичерпності фактологічної бази дослідження та релевантності отриманої інформації. Але сфера використання епістемологічних інструментів лише частково збігається з полем інтересів юридичного розслідування, оскільки вони безпосередньо не стосуються питання про ієрархію доказовості. Конфлікт між епістемологічним імперативом та правовою реальністю полягає в тому, що дослідницький процес орієнтований на теорію істини, а правова система – на прийняття справедливого рішення. Однак навіть при нешироких можливостях застосування епістемологічного інструментарію можливе використання розробленого С. Хаак фаундгерестичного підходу як гібриду фундаціоналізму та когерентизму, побудованого на перехресній кореляції гетерогенної релевантної інформації.

10. Епістемологія у практично-правовому аспекті спрямована передовсім на розв'язання проблеми фактичної істини, що лежить в основі теорії фундаментального для англо-американської правової традиції доказового права, але евристичний статус філософії в західній традиції з початку минулого століття поступово пригнічується логічним позитивізмом (Г. Рейхенбах, Р. Карнап, К.Г. Гемпель, К. Поппер) або логічним емпіризмом, структуралізмом, постструктуралізмом (М. Фуко), аналітичною філософією (Т. Кун) і мало не всіма напрямками постмодерністського дискурсу. Тяжіння до логічного формалізму у філософії, принаймні філософії науки, впливало на процес сцієнтизації і подальшої формалізації теорії права, яка так само все більше почала ґрунтуватися на логічних імперативах «нової школи доказового права» (*new evidence scholarship*), у рамках якої сформувалася велика кількість напрямів (деонтична логіка, математично-правова логіка, теорія нормативних систем права). Однак усі ці напрями виявляються нездатними забезпечити надійний семантичний аналіз ключових понять теорії права, намагання ж запозичити логічну структуру аргументації Ч. Пірса не мали успіху через різні системи стосунків між суб'єктом пізнання і реальністю (якщо в науці логічний аргумент продукує фактичне судження, то в праві він породжує щонайбільше судження щодо суджень, тобто правове рішення, яке апіорно не має епістемологічної спрямованості).

11. С. Хаак наголошує на існуванні проблеми об'єктивної несумісності «науки логіки» (як і науки загалом) й права і порушує питання про межі їх сумісності та несумісності. Серцевина цієї проблеми в епістемологічному вимірі полягає в тому, що наука – точна, математична, природнича, формально-логічна – націлена на виявлення та комунікацію *істини*, а також

на продукування та передання знання щодо істини, а наука права, яку ще доведеться створювати з урахуванням філософсько-правового аспекту методології, упродовж свого існування була призначена для передавання *традиції* з її високою нормативністю й схильністю до самозбереження. Розв'язати цей конфлікт не спроможна ні формальна логіка, ні інтуїтивізм, «скептицизм» чи «поміrkований раціоналізм», ні комп'ютеризовані моделі аналізу правових ситуацій та спорів. Для цього необхідні розробка та впровадження нової міждисциплінарної теоретичної бази, а на її основі – нової системи підготовки практикуючих правників, ерудиція котрих дозволяла б їм професійно інкорпорувати в проблемну сферу права досягнення інших соціальних наук.

12. Неокласичний прагматизм С. Хаак дозволяє скласти інтеріорізоване уявлення про розвиток англо-американської теорії права та філософії права на основі «погляду зсередини» у період з 70-х – 80-х років XIX ст. до сьогодення, критично переглянути оцінки філософських трендів у таких школах та напрямках англо-американської правової сім'ї як правовий прагматизм, правовий позитивізм, економіко-правовий підхід, аналітична юриспруденція, соціологічна (функціональна) юриспруденція, емпірична юриспруденція, нормативна юриспруденція, теорія суспільного права і справедливості, «нова школа доказового права», а також класичного прагматизму, теоретичні положення його С. Хаак адаптує до проблематики сучасних правових систем. Інтегральний підхід до поняття й типології правових систем, розуміння соціокультурних та політико-економічних чинників їх розвитку, проблематики взаємних стосунків між загальнонауковою, спеціально-юридичною та філософсько-правовою методологією, епістемологічних аспектів правової культури, методологічних обмежень теорії та практики права, а також намагання постійно пов'язувати теоретичні розробки з конкретною правовою практикою можна вважати безперечною заслугою С. Хаак як теоретика права з позицій філософії.

13. Водночас, оцінюючи творчий доробок С. Хаак загалом, можна відзначити й певні слабкі місця її теоретичної позиції: превалювання критики над конкретними пропозиціями; брак чітких методичних рекомендацій щодо ширшого застосування розробленої авторкою концепції; деяку структурну розмитість поглядів, подеколи селективно-цитатний принцип використання класичних джерел прагматизму, що дозволяє говорити про елементи схожості підходу дослідниці з критикованими нею постмодерністськими стратегіями. Але, враховуючи незворотний, як уявляється, процес вестернізації української правової системи як у формально-юридичній площині, так і в річизі філософсько-правового дискурсу, можна сподіватися, що теоретичні здобутки С. Хаак становитимуть не лише академічно-історіографічний інтерес, а й матимуть практичне значення для подальшого зростання правової культури в Україні і в науково-педагогічній (причому не лише філософсько-правовій, а й у юридичній) сфері.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових періодичних виданнях:

1. Атрашкевич Є. В. Правовий прагматизм у англо-американській філософсько-правовій думці: проблеми взаємодії з юридичною практикою / Є.В. Атрашкевич // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Науковий збірник. Серія: Право та державне управління. – Київ, 2013. – №4 (11). – С.118–121.
2. Атрашкевич Е. В. Историко-эволюционный подход к пониманию вопроса типологии правовых систем в неоклассической прагматистской парадигме США / Е.В. Атрашкевич // *Lege si Viata: Международный научно-практический правовой журнал*. – Кишинев, 2013. – №12/2. – С.18–21.
3. Атрашкевич Є. В. Взаємозв'язок філософсько-правового прагматизму і постмодернізму в поглядах Сьюзан Хаак / Є.В. Атрашкевич // Часопис Київського університету права. – 2014. – №1. – С.45–48.
4. Атрашкевич Є. В. Сучасна англо-американська філософсько-правова думка як дискурсивний контекст концептуалізації права у поглядах Сьюзан Хаак / Є.В. Атрашкевич // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – Одеса, 2014. – Вип. 51. – С. 70–79.
5. Атрашкевич Є. В. Тенденції нормативної юриспруденції в сучасній англо-американській правовій традиції / Є.В. Атрашкевич // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. – Одеса, 2014. – Вип. 52. – С. 38–47.
6. Атрашкевич Є.В. Роль формальної логіки як епістемологічного механізму сцієнтизації права в поглядах Сьюзан Хаак / Є.В. Атрашкевич // [Електронний ресурс] Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». Юридичний факультет ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – Ужгород, 2015. – № 2. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pap.in.ua/2_2015/97.pdf.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Атрашкевич Є. В. Прагматизм як методологічна основа сучасних філософсько-правових досліджень в США / Є.В. Атрашкевич // Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції: тези Другої Міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті проф. О.В. Сурілова (м. Одеса, 30–31 березня 2012 р.) / за заг. ред. Ю.М.Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 121–122.
8. Атрашкевич Є. В. До проблеми типології правових систем у неокласичній прагматистській парадигмі / Є.В. Атрашкевич // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.) Т.1 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 47–49.

9. Атрашкевич Є. В. Прагматика взаємодії соціокультурної реальності та правової практики у філософсько-правових поглядах Сьюзан Хаак / Є.В. Атрашкевич // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : Статті учасників восьмого Міжнар. «круглого столу» (м. Львів, 7–8 грудня 2012 р.). – Львів : Галицький друкар, 2013. – С. 17–36.

10. Атрашкевич Є. В. Раціоналізація сучасних методів наукового дослідження / Є.В. Атрашкевич // Розвиток методології сучасної юриспруденції: матер. Третьої Міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті проф. О.В. Сурілова (м. Одеса, 12 квітня 2013 р.) / відп. ред. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 26–27.

11. Атрашкевич Є. В. Філософсько-правові погляди Сьюзан Хаак / Є.В. Атрашкевич // Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26–27 квітня 2013 р.). – Львів : ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2013. – С. 6–8.

12. Атрашкевич Є. В. Роль англо-американської традиції у формуванні юридичної науки / Є.В. Атрашкевич // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : Матер. V Міжнар. наук. конф. студ., аспірт. та молодих вчених (м. Дніпропетровськ, 13–14 грудня 2013 р.) / За заг. ред. В.І. Карплюка та С.І. Полякова. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 7–8.

13. Атрашкевич Є. В. Неокласичний правовий прагматизм філософа англо-американської традиції Сьюзан Хаак / Є.В. Атрашкевич // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 12–13 грудня 2014 р.) / Юридичний факультет Херсонського державного університету, 2014. – С. 205–207.

14. Атрашкевич Є. В. Роль принципу еволюціонізму в неопрагматистській концепції сучасної дослідниці американської філософії права Сьюзан Хаак / Є.В. Атрашкевич // Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 26–27 грудня 2014 р.) / Запорізька міська громадська організація «Істина». – С. 7–8.

15. Атрашкевич Є. В. Фактична істина в англо-американській філософії права / Є.В. Атрашкевич // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16–17 жовтня 2015 р.) / Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. – С. 7–9.

16. Атрашкевич Є. В. Використання прагматистської філософсько-правової парадигми для вирішення правових проблем / Є.В. Атрашкевич // Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 15–16 квітня 2016 р.) / Юридичний факультет Херсонського державного університету, 2016. – С. 165–167.

АНОТАЦІЯ

Атрашкевич Є. В. Неокласичний прагматизм Сьюзан Хаак у сучасному англо-американському філософсько-правовому дискурсі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2016.

У дисертації здійснено комплексне дослідження філософсько-правових аспектів оригінальної авторської концепції неокласичного прагматизму С. Хаак. Відтворено гострополемічний характер філософсько-правового дискурсу в рамках англо-американської традиції суспільної думки й розмаїтість проблем загальнотеоретичного, аксіологічного, епістемологічного, етичного характеру, які порушує перед філософією права американська правова реальність. Уточнюється класифікація й типологія методологічних підходів і теоретичних напрямів у англо-американській філософсько-правовій думці та теорії права, розглядаються актуальні питання епістемологічної проблематики в неопрагматистській та неокласичній прагматистській парадигмах, підкреслюється значення ролі культурно-історичних чинників розвитку філософсько-правової думки в межах прагматистської парадигми, аспектів взаємодії правової теорії та філософсько-правового дискурсу із законодавчою та судовою практикою. Продемонстровано перспективність концепції неокласичного прагматизму як теоретико-аналітичного підходу до розв'язання актуальних проблем сучасної правової реальності в Україні. Проаналізовані основні зони тематичних інтересів С. Хаак: динаміка семантичного наповнення правових концептів; багатовимірність правових систем, що включені в масив соціальних взаємодій у правовій сфері; адаптація цих систем до соціокультурної реальності; роль епістемології, логіки та науково-методологічного інструментарію для розвитку правової культури. Виявлена роль внеску неокласичного прагматизму С. Хаак у сучасний англо-американський філософсько-правовий дискурс.

Ключові слова: епістемологія права, англо-американська філософія права, неокласичний прагматизм, неопрагматизм, правова система, правовий прагматизм, С. Хаак, філософія права.

АННОТАЦИЯ

Атрашкевич Е. В. Неоклассический прагматизм Сьюзан Хаак в современном англо-американском философско-правовом дискурсе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». – Одесса, 2016.

В диссертации осуществлено комплексное исследование методологических и прикладных аспектов неоклассического прагматизма С. Хаак. Осуществлен анализ современного состояния англо-американской философско-правовой мысли, определены роль и актуальность традиции правового прагматизма в западном правовом дискурсе в его взаимодействии с юридической практикой, исследованы основные тенденции развития англосаксонской правовой традиции в применении к философии права и в контексте прагматистской методологической установки. Намечены линии идейно-теоретической коммуникации классического прагматизма Ч. Пирса и У. Джеймса и правового прагматизма О.В. Холмса с неопрагматистскими направлениями в современной философии права.

При исследовании философско-правовых взглядов С. Хаак как одного из виднейших современных американских философов задействован метод интраконтекстуального анализа с целью максимальной объективации в процессе структурной характеристики и содержательного оценивания внешнекультурного для украинской философско-правовой традиции англо-американского философско-теоретического опыта. Выделены и проанализированы основные зоны тематических интересов С. Хаак в процессе практического применения концепции неоклассического правового прагматизма: динамика семантического наполнения правовых концептов; множественность правовых систем, включенных в массив социальных взаимодействий в правовой сфере; эволюция и адаптация этих систем к социокультурной реальности; сложные взаимоотношения между правом, моралью и обществом; роль эпистемологии, логики и научно-методологического инструментария в целом для развития правовой культуры. Определены место и значимость вклада неоклассического прагматизма С. Хаак в современный англо-американский философско-правовой дискурс, определяется его эвристическая ценность в контексте англо-американской общественной мысли и разнообразия проблем общетеоретического, аксиологического, эпистемологического, этического характера, которые ставит перед философией права нынешняя американская правовая реальность. Уточнена классификация и типология правовых систем, иерархия взаимоотношений между разными уровнями этой классификации, классификация и типология методологических подходов и теоретических направлений в англо-американской философско-правовой мысли и теории права. Исследуется роль культурно-исторических факторов развития философско-правовой мысли в рамках прагматистской парадигмы, значение и характер воздействия классической философско-прагматистской основы современных англо-американских философско-правовых концепций, а также ситуация методологического противостояния кантианско-гегелевской, позитивистской и прагматистской традиций мышления в контексте правовой проблематики.

Полученные результаты позволяют расширить методологическую базу украинской философско-правовой традиции. Учитывая, что правовая система в Украине формируется под ощутимым влиянием западной, в том числе англо-американской, правовой реальности, можно говорить о перспективности концепции неоклассического прагматизма как теоретико-аналитического подхода к разрешению актуальных проблем современной украинской правовой культуры как в философско-методологическом, так и в правоприменительном аспектах.

Ключевые слова: эпистемология права, англо-американская философия права, неоклассический прагматизм, неопрагматизм, правовая система, правовой прагматизм, С. Хаак.

SUMMARY

Atrashkevych Y.V. S. Haack's Neoclassical Pragmatism in the Modern Anglo-American Discourse on the Legal Philosophy. – Manuscript.

The thesis for a Candidate of Law Degree in the Specialty 12.00.12 – Philosophy of Law. – National University «Odessa Law Academy». – Odessa, 2016.

The thesis deals with a complex analysis of innovative theory of neoclassical legal pragmatism by S. Haack as a part of contemporary legal philosophy. The controversial and polemical character of philosophical legal discourse within Anglo-American legal tradition is explicated, as well as variety of problems of legal theory, axiology, epistemology, ethics that are emerging in the legal philosophy due to peculiarities of Anglo-American legal system. Classification and typology of methodological and theoretical approaches in Anglo-American jurisprudence are defined accurately. Topical issues of epistemological problems in paradigms of legal neopragmatism and neoclassical pragmatism are considered. The role of cultural and historical factors in pragmatist paradigm is highlighted, as well as aspects of interactions between legal theory and legal philosophy, on the one hand, and legislative policies and judicial practice, on the other. Author also shows the perspectives of the neoclassical pragmatic approach by S. Haack as a theoretical and analytical tool to resolve current problems of modern legal reality in Ukraine. The basic thematic areas of S. Haack's interests are analysed: the dynamics of semantic content of law concepts; the multidimensionality of legal systems that are included in the social interactions of the legal field; the adaptation of these systems to the social and cultural reality; the role of epistemology, logic, scientific and methodological instruments for the development of legal culture. There is also shown the role of S. Haack's neoclassical pragmatism contribution in contemporary Anglo-American philosophical and law discourse.

Keywords: legal epistemology, Anglo-American legal philosophy, neoclassical pragmatism, neopragmatism, legal system, legal pragmatism, S. Haack.

Підписано до друку 23.05.2016.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ІПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.